

ОУ "Г. С. Раковски"
гр. Варна

Какво предизвиква агресивното поведение?

Биологични, психологични и
социални фактори

1. Биологични фактори

- Полови различия на агресивното поведение.

Момчета

- физически, открито-директни форми
- инструментална агресия с егоистични намерения
- силно преживяване на доминиране в групата
- ограничени социални способности за уместно справяне с конфликти

Момичета

- злонамерено-индиректни форми
- афективна агресия (заради загубата на контрол върху импулсите)
- по-силно изразено просоциално поведение (например съпричастие)
- по-добри социални умения, които намаляват агресивното поведение

- Пре- и перинатални рискови фактори.

Различни нарушения на функциите на централната нервна система вследствие от усложнения по време на бременността и на раждането могат да променят поведението на учене на детето и да навредят на социалните му способности.

Злоупотреба от страна на майката с вредни субстанции по време на бременността (пушене, алкохол, наркотици) оказва вредно влияние върху зародиша. Това би могло да подсили биологичните и невропсихологични рискови фактори за агресивното поведение.

2. Психологични фактори

- **Труден темперамент.** Бебета с нередовен ритъм на заспиване и будене, с прекомерен плач, проблеми при храненето, двигателна възбуда и лесна раздразнителност показват т.нар. труден темперамент(или характер).

В ранна детска възраст трудният темперамент се изразява в раздразнителност и избухливост. Различията в темперамента се отразяват на:

- способността за саморегулация;
- насочването на вниманието;
- емоционалната реактивност;
- двигателната активност на детето

През юношеската възраст трудният темперамент се отличава с освободено поведение и търсене на екстремни ситуации, като такива качества остават в по-голямата си част стабилни във времето.

- **Недостатъчен контрол на импулсите и регулацията на емоции.**

Агресивните деца се отличават с ограничен контрол на импулсите, когато се отнася до задържане на агресивни, враждебни действия. Негативни, неконтролируеми емоции спират детето от намиране и прилагане на уместни стратегии за решаване на проблеми. Когато липсват такива стратегии, агресивното поведение се появява все по-често и е все по-силно изразено.

- **Нарушена социално-емоционална преработка на информация.** Голяма част от агресивните деца и юноши имат специфично възприятие към взаимоотношенията и отбранително поведение. Тези деца реагират нападателно, защото се чувстват заплашени. Агресивните деца често приписват враждебни намерения на обкръжението си. Следва агресивно поведение от тяхна страна, което провокира наказание, отмъщение или социална изолация от страна на хората около тях. Това води обратно до агресивното поведение на детето, което то оправдава с чувството на заплаха и разочарование от другите. Нарушеното социално възприятие се изразява в това, че то оценява нееднозначни ситуации по-скоро като враждебни; дори и неутрални импулси му се струват заплашителни и агресивни.

- **Недостатъчна емпатия.** Агресивните деца не се поставят на мястото на жертвата на своята агресия. Така те не предполагат, че другите страдат заради враждебното им поведение. Също така те оценяват агресивното си поведение като ефективно и изхождат от това, че по-неуспешно биха приложили позитивни стратегии, които да намалят конфликта. Корените на тази нарушена оценка се наблюдават в техен предишен негативен опит, например при физическо малтретиране или налагане на строга дисциплина. Слабата емпатия се изразява в това, че те „хладнокръвно използват“ другите и не могат да преценят последиците от собственото си поведение за околните.

3. Социални фактори

- Социалните аспекти на първо място се отнасят до семейното влияние при развитието на агресивното поведение. За пионер в тази област се счита американският детски клиничен психолог Джералд Патерсън. Според резултатите на неговия изследователски екип в семействата на агресивни деца могат да се открият четири фактора на неблагоприятно възпитание:
 1. В семейството не се говори за правила и такива не се следват.
 2. Родителите нямат информация какво прави детето им.
 3. Родителите не подсилват с подкрепления поведението на децата си или най-малкото не го правят последователно.
 4. Не са налице способности, с които да се представят и решат проблеми в семейството.

- **Недостатъчен контрол на родителите.** Често родителите на агресивни деца често нямат никаква или разполагат с малко информация какво прави детето им през деня. В най-добрия случай се проявява интерес в рамките на негативен контрол. Така например при агресивното поведение детето бива смъмрено, наказано или получава като цяло предимно негативни забележки под формата на оплакване или критика. Когато детето не получава похвали и като цяло получава малко внимание, караниците осигуряват необходимото количество внимание и действат стимулиращо на агресивното поведение.

- **Недостатъчно ясни граници и правила.** Според Патерсън и колеги основна задача във възпитанието на детето е то да бъде ориентирано, от една страна, с позитивен пример, а от друга- с ясни правила и уговорки. Когато в рамките на възпитанието се поставят ясни граници, се подпомага приемането на социални норми и развитието на позитивно социално поведение. По този начин се позволява на децата сами да регулират поведението си. Разграничими, позитивни и негативни последиствия, които идват непосредствено след постъпката на детето, са нужни и са решаваща част от компетентността на родителите като възпитатели.

- **Недостатъчна емоционална подкрепа и приемане на детето.** Установено е, че негативното взаимодействие с майката води до силно изразено и дълготрайно агресивно поведение от страна на детето (Waskewitz et al., 2010). До подобни изводи стигат и други изследователи (Coie & Dodge, 2006; Miller et al., 1993). Според техните разработки съществува тясна връзка между липсата на майчина топлина и агресивното поведение. Колкото са по-малки децата, толкова повече страдат от негативните взаимоотношения с родителите си (Campbell et al., 1996). В проект за изследване на рисковите фактори на град Манхайм в средата на 90-те години също се потвърждава важността на качеството на взаимодействие между детето и неговата майка за появата на по-късни разстройства в поведението на детето (Esser, Lauch & Schmidt, 1995). Не толкова поведението на детето, колкото това на неговата майка е решаващо за качеството на техните взаимоотношения и за свързаните с това последици за развитието на детето.

- **Негативни техники на възпитание.** Вече бе спомената липсата на **контрол** като негативна възпитателна техника. Има обаче и други рискови фактори в тази сфера: **конфликти** между детето и родителя и **липса на позитивно участие**. Конфликтите между детето и родителя се отнасят до физическо малтретиране, в частност до удряне на детето, и до очевидна антипатия спрямо детето (Wasserman et al., 1996). Позитивното участие обхваща най-вече **емоционалната подкрепа** и **проявата на обич** към детето.

Възпитателните техники зависят, разбира се, и от **нивото на стрес** в семейството. Когато майките са по-търпеливи, а стресът в семейството е по-малък, проблемите в поведението на детето намаляват или най-малкото не се усилват.

- **Семейна характеристика и ниво на стрес в семейството.** Здравето на двамата родители, хармонията в техните взаимоотношения, нивото на стрес в семейството и натоващащите събития влияят на развитието на детето.

Камбъл и колеги доказват, че за появата на агресивно поведение при четири- до деветгодишни момчета е решаващо дългогодишното високо ниво на семеен стрес(Campbell et al., 1996). Стресът в семейството зависи от 3 основни величини:

1. депресия на майката;
2. недостатъчна подкрепа на родителите един към друг;
3. конфликти в брака и семейно насилие;

Особено при деца, по-малки от бг., рискът за появата на агресивно поведение нараства при раздяла на родителите(Pagani, et al., 1997).

Стресът в семейството влияе негативно на вниманието и поведението на майката и по този начин- на качеството на привързаността ѝ към детето. Това се отразява негативно на възпитателните практики и на детето се предлагат прекалено малко примери за позитивно общуване(Campbell et al., 1997).

- **Физическо насилие.** Физическото насилие в ранна детска възраст има силно въздействие и чрез невропсихологични процеси влияе неблагоприятно върху развитието. Трябва да се обърне внимание най-вече на влиянието на физическото насилие върху:

- развитието на положителното регулиране на емоциите;
- изграждането на стабилна привързаност;
- изграждането на положителна самооценка;

На децата, които са жертви на насилие, им е трудно да се справят по уместен начин с емоциите си. Те проявяват по-бързо чувства на страх, гняв и тъга в сравнение с деца без подобни преживявания (Sroufe, 1996).

Това подкрепя твърдението, че насилието оказва неблагоприятен неврологичен ефект. Такива негативни неврологични пътища са свързани с нарушено възприятие, при което детето откликва по-бързо на агресивни стимули. Впоследствие децата, които са жертви на насилие, от една страна се затрудняват в решаването на когнитивни задачи, а от друга - не могат да реагират уместно в незаплашителни ситуации (Cicchetti, 1998). Додж и колеги също потвърждават, че когато децата са жертва на насилие, по-често приписват злонамерени намерения другиму, оценяват агресията положително и я предпочитат като начин за справяне (Dodge et al., 1995). В друго изследване – на близнаци – се посочва, че тази връзка е валидна само когато генетичния риск за агресивно поведение е завишен (Jaffee et al., 2005).

Освен развитието на позитивно регулиране на емоциите, също и изграждането на стабилна привързаност е нарушено при деца, преживяли физическо насилие. Изразяването на емоции изглежда намалява с напредване на развитието, детето все по-малко е отворено към позитивни чувства и клони към негативно справяне с емоциите. Деца, които са жертва на насилие, по-трудно разпознават емоции като радост, гняв или неутралност в сравнение с контролна група деца, които не са малтретирани.

При малтретирани деца е затруднено изграждането на положителна самооценка. Това се изразява във факта, че на децата им е трудно да говорят за това как се чувстват физически и за чувствата си.

- **Социално отблъскване от страна на връстниците.** Агресивните деца постоянно биват отблъсквани от връстниците си, заради проблемите, които имат (Loebe & Hay, 1997). Социалните им контакти се състоят най-често от социално проблемни деца, вследствие на което разстройството в поведението се затвърждава (Cairns, 1997). Ако се вземе под внимание, че децата в днешно време се влияят все по-отрано и по-силно от връстниците си, влиянието на семейството намалява и в бъдеще този аспект ще има все по-голямо значение.
- **Психологически принципи на ученето.** Социалните фактори влияят чрез психологически принципи на ученето. Тук става дума за **положително и отрицателно подкрепление, търпене на неуместното поведение и учене по модел.** Положителното и отрицателното подкрепление са свързани с негативни възпитателни техники и с контакта с връстници.

Физическото насилие дава пример за агресивно поведение. Търпението на агресията, най-вече поради липсата на контрол или стрес в семейството, има голям принос за проявата и поддържането ѝ.

- **Положително подкрепление.** Положителното подкрепление на агресивното поведение се получава, когато с агресията се постигне определена цел. Същественото в случая е, че детето налага с агресията си (викане, ритане, хапане или други подобни действия) желаня ефект, например искане или предпочитание. Друга възможност за положително подкрепление се наблюдава в групата деца, в която агресията е наградена с известност, страхопочитание или повече права. В много случаи несправедливото социално признание на връстниците има много по-голям ефект върху агресивното поведение от последвалото наказание на учител или родител. Агресивното поведение на детето може да бъде подкрепено и от израза на болка и страдание от страна на жертвата.

- **Отрицателно подкрепление.** Отрицателното подкрепление поддържа агресията, като детето намалява или отстранява заплаха или неприятно състояние. Това означава например, че когато детето отвърне на удара, то прекратява съществуващото или предполагаемо нападение от страна на друго дете. По този начин се премахва заплахата, което служи като награда и следователно действа като отрицателно подкрепление. Друг пример за отрицателно подкрепление на агресивното поведение е, когато детето намалява с изблика си на гняв, викайки и чупейки, неприятното състояние на напрежение като болка, страх или яд. Друго дете пък постига с викане и хвърляне на предмети пред майка си това, че му се позволява да си напише домашните по-късно от уговореното време.

- **Търпене и игнориране.** Причините възрастните да търпят агресивно поведение са различни. Те се чувстват претоварени, безсилни, скрито се радват на негативното желание за действие, може би дори одобряват насилието или са просто незаинтересовани или безотговорни. Това влияе като подкрепление поради няколко причини:
 - В резултат от търпенето, детето остава с впечатлението, че агресивното му поведение бива прието.
 - Детето изживява чувството на надмощие над други хора или над ситуацията, когато агресивното му поведение се търпи.
 - Търпене означава, че агресивното поведение не води до негативни последици.

Описаното търпене на агресията значително се различава от игнорирането ѝ. Когато едно поведение е игнорирано, детето разбира, че то не е желано и одобрено. В такъв случай детето не постига целите си. Агресията остава без ефекта на подкрепление. Така например детето не успява да наложи с викове и плач нещо да му бъде купено от магазина. Също така възрастният нито се разстройва от ругатните на детето, нито се оставя да отвърне с подобно на детското поведение. По този начин се намалява агресивното поведение.

За да бъде игнорирането ефективно, то не трябва да приключва с поставяне на граници или намеса, например когато се стига до щети спрямо други хора и предмети. Затова не всяко агресивно поведение може да бъде игнорирано. Ако възрастният не обръща внимание на агресията на детето, но после реагира с негативни последици, детето възприема поведението на възрастния не като игнориране, а като търпене. Това значително подсилва и стабилизира агресивното поведение.

- **Учене по модел.** Ученето е възможно и по модел, т.е. чрез поведението, което показват връстниците и възрастните. Съществената разлика при ученето по модел в сравнение с ученето чрез подкрепление е, че не трябва всяка стъпка да бъде научена поотделно, а че сложни начини на поведение могат да бъдат усвоени чрез наблюдаване на другите. Трудното изпробване на отделни стъпки на поведението не е необходимо и следователно изучаването му е по-икономично. Дали дадено поведение, което е усвоено чрез учене по модел, ще бъде изразено, зависи от очакваните последици за това поведение. Ако е възможно наказание, агресивното поведение е малко вероятно.

Фактори при появата на агресивно поведение

Биологични фактори:генетични и физиологични	Психологични фактори: Когнитивни и емоционални аспекти	Социални фактори: аспекти, свързани със семейството и обкръжението
<ul style="list-style-type: none">• полови различия• пре- и перинатални рискови фактори, както и неврологични функционални нарушения	<ul style="list-style-type: none">• труден темперамент• недостатъчен контрол на импулсите и регулация на емоциите• нарушена социално-емоционална преработка на информация• недостатъчна способност за емпатия	<ul style="list-style-type: none">• недостатъчен контрол от страна на родителите• неефективни техники на възпитание• недостатъчна емоционална подкрепа и приемане на детето• семейна характеристика и ниво на стрес в семейството• физическо насилие• социално отблъскване от страна на връстниците

Източници:

1. Петерман, Ф., Петерман, У. 2017. *Работа с деца с агресивно поведение*. Изток-Запад.

Благодарим ви за
вниманието!